

DOI: 10.32347/2076-815X.2023.83.51-62

УДК 728.03

к.арх., доцент **Гнесь Л.Б.**,
liudmyla.b.hnes@lpnu.ua, ORCID: 0000-0001-5594-2474,
Національний університет «Львівська політехніка»

АРХІТЕКТУРА ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ МАЛИХ МІСТ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ ст.

Проаналізовано архітектурний спадок малих містечок Галичини кінця ХІХст – поч. ХХст. На основі власних досліджень та аналізу, виявлено важливий пласт архітектурної тканини міст, які являються важливими чинниками впливу на економічний, культурний розвиток малих міст Галичини.

Ключові слова: малі містечка; житлова забудова; квартальна забудова містечок; композиційність фасадів; імпульс архітектури малих міст.

Постановка проблеми

Незважаючи на всі труднощі, епоха нашого часу є розвитком нових векторів у культурному житті країни, де відроджуються забуті імена, пам'ятні дні і події, де по-новому оцінюється історична спадщина. Значна частка українських територій акумулювала у собі весь духовний, історичний, архітектурним потенціал. Саме таким ресурсом володіють малі містечка України.

Згідно статистичних даних на 2021 рік малих містечок в Україні налічувалось 374 міста або 81 %, а це, між іншим, три чверті усієї кількості міст країни [1]. На жаль сьогодні, більшість із них ілюструє так звану «провінційну глушину», територію яка не володіє високим рівнем соціально-економічного розвитку. Часто такі містечка вважаються поселеннями депресивними, з низьким рівнем ділової активності, хоча й мають пристойні туристичні ресурси, рекреаційні, а також культурно-історичні і природні потенціали. Та час поступово змінює парадигму відношення до малих міст. Вони не повинні щезнути на фоні значних міст, або перетворитися на маргінальні поселення.

Політика децентралізації влади відкриває шлях до відродження малих міст. Для цього їм необхідний вектор змін і власна місцева «родзинка», яка б дала той імпульс для нового відродження.

Зарубіжний європейський досвід демонструє українським малим містам креативні шляхи щодо перетворення таких містечок на привабливий для інвесторів і туристів бренд, за допомогою культури, історії, природи, традицій, тощо. Тим паче, що малі міста України часто володіють не одним, а декількома потенціалами, що є значними культурними надбаннями народу. Здебільшого

більш цінні архітектурні об'єкти у малих містах часто мають статус пам'яток архітектури місцевого значення, або ж взагалі існують без жодного статусу, хоча часто їхнє звучання і значення для певної забудови є не менш цінним і важливим, аніж більш визнані як пам'яткоохоронні об'єкти. І таких прикладів є більш ніж достатньо. Зокрема архітектурна спадщина житлових, громадських будинків у містах: Буськ, Добромиль, Жовква, м. Новий Яричів, м. Рава-Руська Львівської області, Снятин, Івано-Франківської області, Бучач Тернопільської області, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку архітектури міст Галичини присвячено значну низку наукових публікацій. Вагомими архівні дослідження архітектури Львова представлено у працях Вуйцика В. (В. Вуйцик 1973), Липки Р. (Р. Липка 1987). Вивченню міст Галичини і Львова завдячуємо публікаціям Бевзя М. (М. Бевзь, 1996), Ковальчук Х. (Х. Ковальчук, 2005), Клименюк Т. (Т. Клименюк, 1991), Демківа М. (М. Демків, 1999), Лінди (С. Лінди, 1998). Сільник О. (О.Сільник 2021), та інші. Наукові розвідки в царині містобудівельних розпланувань малих міст знайшли висвітлення у працях авторів Посацького Б. (Б. Посацький, 2015), Г. Петришин (Г. Петришин, 2021), Іваночко У. (У. Іваночко, 2004), С. Топилко (С. Топилко, 2015), Рудницького А. (А. Рудницький, 2003), та інших науковців.

Але попри ці значні наукові напрацювання та, зважаючи на зарубіжний досвід розвитку малих європейських міст, а також на проблеми які наявні сьогодні у малих містах Галичини у поєднанні зі змінами які відбуваються в українському суспільстві, варто ще раз розглянути архітектурний пласт містечок як існуючий потенціал для їх розвитку.

Метою даного дослідження є спроба окреслити архітектурно-композиційний потенціал забудови кінця XIX – початку XX ст. малих міст Галичини, як перспективний імпульс для економічного, соціального й культурного піднесення і розвитку малих міст.

Об'єктом дослідження даної тематики – житлова забудова кінця XIX – першої третини XX ст. у містечках Львівської області.

Методика дослідження - натурні дослідження близько чотирьох десятків будинків житлової забудови у малих містечках Галичини – Львівщини, Івано-Франківщини, Тернопільщини. Виконано фотофіксацію малоповерхової забудови орендного і однородинного житла. Аналіз наукових публікацій відомих авторів-науковців по даній тематиці.

Виклад основного матеріалу.

З огляду на сучасні виклики – катастрофи війни, пандемії, бездушність великих міст, то просторова форма малих містечок особливим чином відповідає соціальним потребам людини, через їх масштаб і, як наслідок інтимність,

зв'язок із навколишнім ландшафтом, історичною складовою, традиціями, тощо. Для кожного малого міста притаманні тільки йому характерні архітектурні риси, які вирізняють його із поміж інших малих міст своєю самобутньою культурою.

Автором дослідження охоплено близько чотири десятки будинків у різних містечках Львівщини, Івано-Франківщини, Тернопільщини.

Період кінця ХІХ ст. – початок ХХ ст. характеризується розвитком містечок Галичини в економічному та культурному житті. Частина загальноміського населення таких міст становили представники середнього та заможного класу, які мали фінансову змогу купувати земельні ділянки під будівництво житла, або ж для здійснення власного бізнесу. Від фінансової спроможності і статусу мешканця міста залежала місцерозташування і величина споруди – одноповерхова, однородинна, у два чи три поверхи. Саме такий тип будинків став важливим елементом у забудові багатьох кварталів та вулиць малих міст. Рядова забудова житлових кам'яниць, здебільшого формувала основну частину містечок, в якому силует будинків творили статичні композиційні ряди двох чи триповерхових споруд, як правило формуючи межі Ринкових площ, або просто ж вулиць. Іноді ці ряди могли розриватись громадськими спорудами, крамницями, або ж іншими міськими будівлями чи просторами бокових вулиць міста [12].

Лінійне розташування декількох малоповерхових будинків формують вуличні простори з пішохідними хідниками, по обидві сторони вулиць. Інколи обабіч вулиці окреслюють зелені смуги дерев, кущів, створюючи при цьому для людини і міста в цілому особливо комфортне середовище (рис. 1; рис.2).

Принцип побудови композиції фасаду, як правило залежав, від розташування будинків у забудові вулиці. Композиційність фасадів здебільшого характеризуються двоосьовим, триосьовим, а іноді і більше, членуванням фасадів, як по вертикалі так і по горизонталі. Симетричні та рівно акцентні - у будинках рядової, іноді торцевої забудови вулиць. Як правило, лінійна забудова вулиць трактується ритмічними повтореннями окремих класичних архітектурних деталей – надвіконні карнизи, горизонтальне членування фасадів стриманим рустом, трикутними порталами над входами у будівлі, невеликими балконами з кованими перилами геометричного або рослинного візерунку [11]. Іноді такі архітектурні елементи акцентують окремі площини фасадів. Прикладом слугують будинки у м. Буськ Львівської області, Бучач Тернопільської області, де кутове розташування будинків на перехресті вулиць підкреслюються балконами і фігурними фронтонами (рис.1; рис.3; рис. 4).

Рис.1. м. Бучач Тернопільської обл. Наріжний будинок на перехресті вулиць Галицької і вул. Агнона

Рис. 2. М. Бучач Фрагмент забудови вул. Галицької

Рис. 3. м. Бучач вул. Галицька 75

Рис. 4. м. Буськ Львівської обл. Фрагмент забудови вул. Паркової

Рис. 5. м. Снятин, Івано-Франківська обл. Фрагмент забудови вул. Шевченка

Значну увагу архітектори приділяли декоруванню фасадів будинків архітектурними деталями, зокрема вікон, дверей, фронтонів, кутів будинку, тощо. Це прямокутні, півциркульні, лучкові обрамлення вікон, дверей, інколи із розетами чи барельєфами міфічних богів, звірів по центру обрамлення, рустування навколо дверей чи кутів будинку (рис.3; рис.6; рис.7). Обрамлення підсилювали кольором, побіленим вапном чи фарбою. Всі ці прийоми надають пластичності площині стін, виразності образу фасадів. Поряд із цим, варто відмітити майстерне застосування в архітектурі житлових будинків елементів ковальства, художнього лиття металу. Це металеві решітки на вікнах, вхідних дверях, огороження балконів, огорожі ділянок, хвіртки, ворота, тощо, використовуючи при цьому рослинну чи геометричну тематику (рис. 6; рис. 7).

Рис.6. Житловий будинок м. Рава Руська Львівської обл. вул. Грушевського Огородження балкону, решітки.

Рис.7. м. Рава Руська Львівської обл. вул. Паркова Житловий будинок

Поряд із квартальною забудовою містечок, цікавим і своєрідним пластом архітектури є ще збережені до наших днів однородинні садибні будинки та вілли, які являються не менш цінною забудовою колишніх повітових міст. Ця архітектура відображала нові настрої в суспільстві, була виразом світоглядних орієнтирів нової буржуазії, яка тільки зароджувалася. Різноманітні за своєю стилістикою, монументальністю будівлі демонструють задум і майстерність архітекторів, які часто базувались на фінансовій спроможності замовників. Центром композиції таких міських садиб виступав житловий будинок. Іноді в складі таких садиб були споруджені ще й будівлі-флігелі для обслуги, господарські будівлі і, зазвичай, з обов'язковим елементом яким був сад [7].

Рис. 8; Рис. 9. м. Жовква. Львівської обл. Житлова забудова вул. Скрипника (поч. XX ст)

Рис.10. м. Новий Яричів Кам'яно-Бузький р-н, Львівської обл. Житловий будинок 1907р.

Рис.11. м. Жовква Львівської обл. вул. УПА Житловий будинок

Звертання до досвіду народного зодчества було на той час досить популярним трендом творчості архітекторів. Цей напрямок поширився у багатьох містечках і селах, особливо в західних і південно-західних областях України (Карпатський регіон). Як правило, тут використовувалися формальні риси архітектурних образів, нав'язаних народним дерев'яним будівництвом регіону (стрімкі дахи, заломы, галереї, і т. д.). Такі прийоми простежуються в окремих архітектурних деталях, як характерні регіональні елементи декору. Це дерев'яні ганки, вежі, декоровані різьбленими етнічними елементами (рис. 10 - 15). Будівлі вирізняються яскраво вираженою індивідуальністю і виділяються серед навколишньої забудови пластикою, колоритом, силуетом.

Елементи народної архітектури, які з'явилися в дерев'яній архітектурі, пов'язувалися з тим, що її виконавцями були українські майстри. Вони вносили в архітектурні споруди композиційні прийоми, властиві українській дерев'яній різьбі.

Натурні розвідки виявили ще декілька своєрідних об'єкти – будинки у м. Добромилі Львівської області (рис.12). Один з будинків триповерховий, де нижній поверх цегляний, декорований рустом, і два верхні поверхи дерев'яні із фасадами із вертикальним зашалюванням стін. Центральний мезонін цього будинку завершується гострокутним стрімким фронтоном, який декорований дерев'яним елементом у вигляді пів сонця. Такий символічний декор притаманний закопанському стилю. Центр композиції підтримують верхня півкругла тераса перед мезонином і нижній балкон. Даний об'єкт являється яскравим представником житлової забудови початку ХХ ст.

Рис. 12. м. Добромилі. Житловий будинок

Рис.13. м. Добромилі. Фрагмент житлового будинку

Рис. 14. Львів, житловий будинок на вул. Замарстинівська - колишня околиця Львова – с. Голоско

Рис. 15. м. Снятин Івано-Франківської обл. вул. Симоненка 3

Цікавими з архітектурної точки зору об'єктами цього періоду є будинки місцевої інтелігенції, лікарів, юристів, інженерів, суддів, священників, тощо (рис. 13;14;15). Ці будинки є незначними за своїми, як правило одноповерхові з мансардним поверхом, або мезонином, які зводились з різних матеріалів.

Здебільшого це цегляні, або на основі дерев'яного каркасу із подальшим цегляним заповненням. У багатьох складні з яких складні по формі дахи, що надає цим спорудам цікавого образу. На жаль варто відмітити, що значна частина дахів замінена на простіші, як правило двосхилі, із заміненним матеріалом накриття, що значно нівелює композицію будинку, робить його менш естетичним.

Сьогодні стан та використання об'єктів культурної спадщини досить різноманітний – це в першу чергу житло, а також крамниці, аптеки, кафе, офіси... Особливо занедбані будівлі, або ті що перебувають у незадовільному технічному стані, подекуди просто пустують чи виставляються на продаж. Як правило, подальша доля таких будівель – знесення і зведення на їхньому місці нових об'єктів, оскільки в даній ситуації споруда не має охоронного статусу, то цінність являє не сама будівля, а ділянка, на якій вона розташована. Невідповідне використання таких об'єктів також призводить до руйнації, а пізніше і повної втрати архітектурної спадщини міст. Особливого значення в наш час постає питання аналізу і збереження планувальної структури малих міст, засади формування архітектурного образу міста та міського ландшафту, принципи охорони культурної спадщини [12]. В цьому плані особливо небезпечний момент для малих міст полягає у тому, що вони були планомірно зруйновані містобудівельними заходами епохи соціалізму. Такі втрати, призвели не лише до зникнення якоїсь кількості архітектурних споруд, але вони створюють прогалини в історичній урбаністичній тканині, пейзажі всього регіону [12].

Висновки. Збережені до наших днів окремі житлові будинки є найбільш яскравими зразками творчого пошуку тогочасних майстрів, які вміло поєднали свої будівельні традиції з особливостями нашого краю. Настав час ставити питання про збереження окремих будинків, надання їм статусу пам'яток архітектури і включення їх у туристичні маршрути. Але існує ряд проблем для виконання цієї мети. Залишається складним питання подальшої експлуатації будинків-пам'яток. Без мешканців вони швидше руйнуються, а з мешканцями виникає проблема поточного ремонту, перебудов, пов'язаних, із цілком зрозумілим бажанням їх власників наблизити умови проживання, в цих будинках, до сучасних стандартів. Як правило, після таких реконструкцій, пам'ятки втрачають первинний зовнішній вигляд, деформується планувальна структура. Необхідно створити новий механізм збереження цих пам'яток архітектури, який би створював пряму зацікавленість мешканців самим максимально зберігати автентичність цих будинків.

У малих містах гостріше існує ряд проблем, які не дозволяють повною мірою реалізувати потужний потенціал культурної спадщини, ввести найкращі пам'ятки та об'єкти у суспільне життя, культурне різноманіття та розвиток туристичних можливостей містах [13]. Зокрема, необхідно констатувати низький рівень поінформованості мешканців про необхідність збереження пам'яток архітектури, реальну і потенційну цінність культурної спадщини, сучасний стан та перспективу відродження пам'яток, що певним чином спричиняє руйнації культурно-історичного потенціалу міст.

Збереження архітектурної спадщини малих міст сприятиме:

- якій зміні публічного простору;
- визначення містечка як творчого майданчика, який потенційно сприятиме для різноманітних активних заходів (фестивалів, ярмарків, тощо);
- створення особливого колориту міста.

Все це сприятиме стимулюванню і розвитку місцевої економіки (відродженню ремесел, традицій, порядків), створенню нових робочих місць, актуалізації архітектурної спадщини, що у свою чергу стимулюватиме фінансові надходження на охорону та реставрацію пам'яток архітектури. Збереження архітектурної спадщини малих міст сприятиме також вивченню і висвітленню особливостей і здобутків регіональних культур з метою формування міжетнічних толерантних зв'язків.

Варто зазначити, що деякі з цих об'єктів мають різний стан збереженості. Чимало з них ще не втратили свого первісного вигляду і сьогодні є цікавими архітектурними пам'ятками місцевого значення. Проте існує інша частина будівель, де зважаючи на їх повільне руйнування, окремі господарі проводять ремонт, перепланування, перебудову приміщень чи реконструкцію цілої будівлі без жодної проектною документації, власними силами, виходячи із власного бачення і потреб. При цьому, внаслідок таких перепланувань, часто доволі суттєво і безповоротно втрачається первісний вигляд споруди.

Бібліографічний список

1. Міста України.
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
2. Бевз М. Проблеми регенерації заповідних територій історичних міст / М.В. Бевз // Вісник НУ «Львівська політехніка» «Архітектура» . – Львів, 2001. – №429. – С. 146-155
3. Вуйцик В.С. Львівський державний історико-архітектурний заповідник. – Львів: Каменяр, 1973. – 123 с.
4. Вуйцик В.С., Липка Р.М.. Зустріч зі Львовом: путівник – Львів: Каменяр, 1987. – 175с.: іл.
5. Демків М.В., Лінда С.М. Методи стилістичного аналізу історичних об'єктів // Вісник ДУ «ЛП» №375 «Архітектура»: Львів, 1999. - С. 27-31.

6. Клименюк Т. Львівська архітектурна школа // Архітектура України. – 1991. – № 5. – С. 18.
7. Петришин Г. Мережа історично-сформованих міст Галичини, як пам'ятка урбанізаційного процесу / Г. Петришин // Історичні пам'ятки Галичини: матеріали наук. краєзнав. конф., Львів, 26. Жовт. 2006. – Львів: видавн. Центр ЛНУ, 2001. – С. 173 – 186.
8. Іваночко У. Розвиток архітектурно-планувальної структури міст Галичини в умовах урбанізаційного процесу 1772-1918 рр.: Автореф. дис....канд. арх.: 18.00.01 / У.І. Іваночко. – Львів, 2004. – 22 с.
9. Посацький Б. Містобудівні передумови ревіталізації просторового середовища містечка (на прикладі смт. Щирець Львівської області) / Б.С. Посацький, // Сучасні роблеми архітектури та містобудування: наук.- техн. зб. / Київський національний університет будівництва і архітектури. – Київ: КНУБА, 2015. – Вип. №38. – С. 342 – 348.
10. Рудницький А.М. Історія і традиції львівської архітектурної школи. // Вісник ДУ “Львівська політехніка”: Сер. Архітектура. – 2003. – № 429. – С. 4
11. Сільник О.І. Розвиток архітектури прибуткових будинків Львова 1772–1918 рр. : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури : 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури / Національний університет "Львівська політехніка". – Львів, 2008. – 20 с.
12. Сільник О.І., 2021. Тенденції проєктування та забудови Львова у XIX – на початку XX ст. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: «Архітектура». № 2 (6). С. 84–93. <https://doi.org/10.23939/sa2021.02.084>
13. Топилко С.І. Втрати в архітектурно-планувальній структурі містечок Галичини від 1939 до 1990-х років / С.І. Топилко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2006. – № 568 : Архітектура. – С. 292–298.
14. Актуальні проблеми щодо охорони пам'яток архітектури міста Хмельницького <https://kh.ridna.ua/2018/06/13/aktualni-problemy-schodo-ohorony-pamyatok-arhitektury-mista-hmelnytskoho/> [Дата звернення 27.03.2023].

Associate Professor **Liudmyla Hnes'**,
Lviv Polytechnic National University, Lviv

ARCHITECTURE OF RESIDENTIAL BUILDINGS IN SMALL TOWNS OF GALYCHYNA OF THE END OF XIX – BEG. OF XX CENTURY

According to the statistical data for 2021 small towns in Ukraine form three quarters of the whole quantity of towns in the country. Significant part of Ukrainian territories accumulated in itself the whole spiritual, historical, architectural potential. Besides this such towns own touristic, recreational resources. Unfortunately, on the modern stage the part of such towns is believed to be depressive settlements with low level of business activity. But nowadays, policy of power decentralization opens the ways to revive small towns. For it they need necessary vector of changes and own local “highlight” that would give that impulse for new revival. Foreign European experience demonstrates to Ukrainian small towns creative ways concerning the transformation of such towns to attractive for investors and tourists brand with the help of culture, history, nature, traditions, etc.

Based on authors natural researches of around four dozens of residential buildings in small towns of Galychyna – Lviv, Ivano-Frankivsk, Ternopil Regions, architectural inheritance was analyzed, that is residential buildings in small towns of Galychyna of the end of XIX century – beginning of XX century. Author certifies that in small towns there are much bigger range of problems that do not allow fully implement the powerful potential of cultural inheritance, introduce the best monuments and objects in social life, cultural variety and development of tourist opportunities. Based on own researches, a full layer of architectural tissue of towns that can be potentially valuable factors of influence on economic, cultural development of small town in Galychyna, is detected.

Key words: small towns; residential buildings; neighborhood development of towns; composition of facades; impulse of architecture of small towns.

REFERENCES

1. Mista Ukrainy
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8>
2. Bevz M. Problemi regeneraciyi zapovidnih teritorij istorichnih mist / M. V. Bevz // Visnik NU «Lvivska politehnika» «Arhitektura» . – Lviv, 2001. – №429. – S. 146-155 {in Ukrainian}
3. Vujcik V.S. Lvivskij derzhavnij istoriko-arhitekturnij zapovidnik. – Lviv.: Kamenyar, 1973. – 123 s. {in Ukrainian}
4. Vujcik V.S., Lipka R.M.. Zustrich zi Lvovom: putivnik – Lviv: Kamenyar, 1987. – 175s.: il. {in Ukrainian}
5. Demkiv M.V., Linda S.M. Metodi stilistichnogo analizu istorichnih ob'yektiv // Visnik DU «LP» №375 «Arhitektura»: Lviv, 1999.-s.27-31. {in Ukrainian}
6. Klimenyuk T. Lvivska arhitekturna shkola // Arhitektura Ukrayini. – 1991. – № 5. – S.18. {in Ukrainian}
7. Petrishin G. Merezha istorichno-sformovanih mist Galichini, yak pam'yatka urbanizacijnogo procesu / G. Petrishin // Istorichni pamyatki Galichini : materialy nauk. krayeznav. konf., Lviv, 26. Zhovt. 2006. – Lviv : vidavn. Centr LNU, 2001. – S. 173 – 186. {in Ukrainian}
8. Ivanochko U. Rozvitok arhitekturno-planuvalnoyi strukturi mist Galichini v umovah urbanizacijnogo procesu 1772-1918 rr.: Avtoref. dis....kand. arh.: 18.00.01 / U.I. Ivanochko. – Lviv, 2004. – 22s. {in Ukrainian}
9. Posackij B. Mistobudivni peredumovi revitalizaciyi prostorovogo seredovisha mistechka (na prikladi smt. Shirec Lvivskoyi oblasti) / B.S. Posackij, L.S. Lyudkevich // Suchas. Problemi arhitekturi ta mistobuduvannya : nauk.- tehn.

zb. / M-vo osviti i nauki Ukrayini, Kiyiv. Nac.un- bud -va i arhitekturi. – Kiyiv : KNUBA, 2015. – Vip. №38. – S. 342 – 348. {in Ukrainian}

10. Rudnickij A.M. Istoriya i tradiciyi lvivskoyi arhitekturnoyi shkoli. // Visnik DU “Lvivska politehnika”: Ser. Arhitektura. – 2003. – № 429. – S.4 {in Ukrainian}

11. Silnik O.I. Rozvitok arhitekturi pributkovih budinkiv Lvova 1772–1918 rr. : avtoreferat disertaciyi na zdobuttya naukovoogo stupenya kandidata arhitekturi : 18.00.01 – teoriya arhitekturi, restavraciya pam’yatok arhitekturi / Nacionalnij universitet "Lvivska politehnika". – Lviv, 2008. – 20 s. {in Ukrainian}

12. Silnyk O.I., 2021. Tendentsii proiektuvannia ta zabudovy Lvova u KhIKh – na pochatku KhKh st. Visnyk Natsionalnogo universytetu “Lvivska politehnika”. Serii:“Arhitektura”.No.2(6).S. 84–93. <https://doi.org/10.23939/sa2021.02.084> {in Ukrainian}

13. Topilko S.I. Vtrati v arhitekturno-planuvalnij strukturi mistechok Galichini vid 1939 do 1990-h rokiv / S. I. Topilko // Visnik Nacionalnogo universitetu «Lvivska politehnika». – 2006. – № 568 : Arhitektura. – S. 292–298. {in Ukrainian}

14. Aktualni problemi shodo ohoroni pam’yatok arhitekturi mista Hmelnickogo

<https://kh.ridna.ua/2018/06/13/aktualni-problemy-schodo-ohorony-pamyatok-arhitektury-mista-hmelnytskoho/> [Data zvernennia 27.03.2023]. {in Ukrainian}